

Gimstamumo, laimės ir lyčių vaidmenų sąsajos

Dovilė GALDAUSKAITĖ

Vytauto Didžiojo universiteto Socialinių mokslų fakultetas

Jonavos g. 66, Kaunas

Mob. tel. +370 634 58029

El. paštas: dovile.galdauskaite@vdu.lt, dovile.galdauskaite@gmail.com

Santrauka. Šio straipsnio tikslas – pristatyti naujas gimstamumo teorines prieigas, aiškinančias vaikų susilaukimo, laimės bei lyčių vaidmenų, lyčių (ne)lygybės ir (ne)teisingumo sąsajas, atskleisti šių teorinių prieigų ryšį, aptarti galimybes jas jungti, išryškinant jų perspektyvumą jau išplėtotų teorijų kontekste. Pastarųjų kelių dešimtmečių išsivysčiusių šalių neigiami gimstamumo pokyčiai, pasižymintys gimstamumo mažėjimu ir žemu lygiu, neužtikrinančiu kartų kaitos, nuo XX a. devinto dešimtmečio aiškinti remiantis antrojo demografinio perėjimo (ADP) teorija. Tačiau kai kuriose šalyse jau matomo gimstamumo atsigavimo ADP teorija paaiškinti negali. Kaip atsakas į išplėtotų gimstamumo teorijų trūkumus ir prieštarigus gimstamumo pokyčius šiuo metu plėtojamos dvi naujos, tarpusavyje susijusios teorinės perspektyvos – laimės ir lyčių vaidmenų sąsajos su gimstamumo pokyčiais. Šiuos tris dėmesnis integruojanti analitinė perspektyva papildo R. Lesthaeghe'o ir D. van de Kaa pasiūlytas ADP idėjas. Joje plėtojama bei naujai pritaikoma ir P. McDonaldo pasiūlyta teorinė schema, apimanti kintamas gimstamumo ir lyčių lygybės, lyčių teisingumo sąsajas. Kintamų lyčių vaidmenų modelių ir laimės bei gimstamumo kitimas priklauso nuo platesnio konteksto – darbo ir šeimos vaidmenų derinimo galimybių, susijusių su socialine ir šeimos politika bei darbo rinkos lankstumu, į individą ir šeimą orientuotų institucijų prisitaikymo prie kintamų lyčių vaidmenų. Dėl institucijų neprisitaikymo lyčių vaidmenų modelių kaita, pereinant nuo tradicinio prie egalitarinio lyčių vaidmenų modelio, yra „įstrigusi“ pereinamajame etape, pasireiškiančiame normatyvine sumaištimi, darbo ir šeimos vaidmenų derinimo konfliktu, dėl struktūrinių suvaržymų ribojančių prokreacinių lūkesčių realizaciją. Pagrindinė dviejų teorijų junginio ir naujas gimstamumo pokyčių aiškinimo galimybes suteikiančios kompleksinės teorinės perspektyvos idėja – žemas gimstamumo ir laimės lygis yra pasikeitusių lyčių vaidmenų preferencijų ir struktūrinių galimybių neatitikimo padarinys, kai institucijos negeba prisitaikyti prie kintamų lyčių vaidmenų.

Pagrindiniai žodžiai: gimstamumas, laimė, vaikų susilaukimas, lyčių vaidmenys, lyčių lygybė, lyčių teisingumas.

Įvadas

Keletą dešimtmečių išsivysčiusiose šalyse matomi permainingi gimstamumo pokyčiai: gimstamumas sparčiai mažėja, ilgą laiką išlieka mažas, jo lygis neužtikrina kartų kaitos (Liefbroer ir kt., 2015) ir pastaruoju metu Šiaurės Europos šalyse bei kituose regionuose matoma gimstamumo atsigavimo požymių (Frejka, Sobotka, 2008; Frejka, 2010). Prieštaringos ir gimstamumo bei pro-

kreacinių lūkesčių tyrimų išvados – vienu tyrimų rezultatai patvirtina gimstamumo mažėjimą ir prokreacinių lūkesčių silpnėjimą (Lesthaeghe, 2010), kiti rodo, kad šeimos formavimo lūkesčiai ilgalaikėje perspektyvoje nekinta, tačiau dėl nepalankių ir galimybes ribojančių, dažniausiai makrolygmens sąlygų vaikų susilaukiama mažiau nei norima (Sleebos, 2003; Sobotka, Beaujouan, 2014; Liebroer ir kt., 2015).

Kaip galima paaiškinti nevienodas ir pastarojo meto naujas gimstamumo atsigavimo tendencijas? Reikia pripažinti, kad turimų gausių gimstamumo teorinių prieigų nepakanka pastariesiems gimstamumo pokyčiams paaiškinti. Kokių siūloma naujų teorinių perspektyvų? Kokios naujos teorinės idėjos papildo ir taip gausų gimstamumo teorinių įžvalgų arsenalą?

Pastaruoju metu moksliniame ir socialinės politikos diskurse daug dėmesio skiriama subjektyvios gerovės ir laimės klausimams (OECD 2013; Cieslik, 2017; Heliwell, Layard, Sachs, 2017). Gimstamumo tyrimai ne išimtis (Billari, 2009; Aassve, Mencarini, Sironi, 2015; Margolis, Myrskylą, 2011; Myrskylą, Margolis, 2014 ir kt.). Viena iš naujų teorinių perspektyvų – Francesc’as Billari (2009) pasiūlyta laimės ir vaikų susilaukimo sąsajos perspektyva. Šios perspektyvos pagrindinė idėja – laimę ir vaikų susilaukimą sieja teigiamas ryšys. Vis daugiau Billari (2009) pasiūlytą teorinę perspektyvą empiriškai taikiusių mokslininkų ją papildo nauju dėmeniu: pabrėžiama, kad šiuolaikinėse išsivysčiusiose visuomenėse vaikų (ne)susilaukti yra pasirinkimas, nulemtas individo laimės lygio ir kintamų lyčių vaidmenų modelių (Aassve, Mencarini, Sironi, 2015; Balbo, Arpino, 2016; Kohler, Mencarini, 2016; Luppi 2016; Matysiak, Mencarini, Vignoli, 2016). Pripažįstama, kad kintami lyčių vaidmenų modeliai, laimė ir vaikų susilaukimas susiję su platesniu kontekstu – socialine ir šeimos politika, darbo rinkos lankstumu, institucijų prisitaikymu prie kintamų lyčių vaidmenų, susijusių su lyčių lygybe ir lyčių teisingumu (Aassve, Mencarini, Sironi, 2015; Kohler, Mencarini, 2016). Kyla klausimas, kaip šiuos tris dėmenis – laimę, kintamus lyčių vaidmenis (lyčių lygybę, lyčių teisingumą) ir gimstamumą galima sujungti į vieną kompleksinį modelį integruojant naujausias laimės ir vaikų susilaukimo ryšio bei lyčių vaidmenų ir gimstamumo sąsajos idėjas?

Empirinio pažinimo ir taikomojo pobūdžio lygmeniu tai labai aktualu Lietuvai. Nepaisant jau dešimt metų matomo Lietuvos kai kurių gimstamumo rodiklių nuosaikaus didėjimo, gimstamumas išlieka mažas: 2015–2016 m. periodinis suminis gimstamumo rodiklis¹ buvo 1,7 (Demografijos metraštis 2016, 2017). Tai neužtikrina kartų kaitos² ir lemia depopuliaciją.

Iki šiol eksploatuotos teorinės prieigos ir tyrimų rezultatai neteikia pakankamų žinių siekiant paaiškinti Lietuvos gimstamumo didelio sumažėjimo ir kai kurių gimstamumo rodiklių atsigavimo. Tad naujos teorinės lyčių lygybės / teisingumo / vaidmenų kitimo poveikio gimstamumui idėjos gali būti perspektyvios Lietuvos kontekste.

Kaip rodo kai kurių užsienio ir Lietuvos mokslininkų atliktų tyrimų rezultatai, Lietuvoje viešojoje ir ypač privačioje erdvėje lyčių vaidmenų pokyčiai lėti – vis dar gajūs tradiciniai lyčių vaidmenys. Remiantis Bruno Arpino, Gøsta Esping-Anderseno, Léa Pessin (2015) apibendrintais 1990–2009 m. Pasaulio vertybių (angl. *World Values survey*) ir Europos vertybių tyrimų (angl. *European Values survey*) duomenimis, Rytų Europos šalys (iš 27 analizuojamų) išsiskiria itin

¹ Suminis gimstamumo rodiklis (SGR) rodo, kiek vidutiniškai gyvų gimusių kūdikių pagimdytų moteris per savo reproduktyvų laikotarpį (15–49 metų), jei išliktų atitinkamo amžiaus moterų gimstamumo rodikliai (Demografijos metraštis 2016)

² Kartų kaita užtikrinama, kai SGR artimas 2,1.

žemu lyčių teisingumo (angl. *gender equity*) lygiu, ypač Lietuva. Lietuvoje lyčių teisingumo lygis yra vienas žemiausių (Arpino, Esping-Andersen, Pessin, 2015). Tačiau Arpino, Esping-Andersen, Pessin (2015) pabrėžia, kad lyčių lygybės (angl. *gender equality*) rodikliai posovietinėse šalyse nėra tokie žemi, nes moterys dar sovietmečiu įsitraukė į darbo rinką ir švietimo sistemą, t. y. lyčių lygybė viešojoje erdvėje yra gana didelė. Tačiau, nepaisant posovietinio viešosios erdvės lyčių lygybės konteksto ir vykstančių nuostatų dėl lyčių vaidmenų bei struktūrinių pokyčių (Kraniauskas, 2009; Reingardė, 2009), privačioje erdvėje – Lietuvos šeimose vis dar išlieka santykių asimetrija ir tarpasmeniniai vaidmenų konfliktai (Bučaitė-Vilkė, et al., 2012). Privačioji sritis vis dar labiau siejama su moterimis, ypač atsižvelgiant į netolygų pasiskirstymą namų ruošos darbais ir vaikų priežiūra (Kraniauskas, 2009; EIGE, 2015; Andrikienė, Vaičiūnienė, 2016). Reikia pabrėžti, kad Lietuvoje nėra nacionalinio lygmens strategijos ir veiksmų planų, skirtų lyčių vaidmenų stereotipams įveikti ir lyčių lygybei užtikrinti sprendimų priėmimo srityje (EU, 2015). Ekspertų požiūriu (EU, 2015), tai riboja lyčių lygybės augimą.

Lietuvoje kol kas nėra tyrimų, gimstamumo tendencijas analizuojančių kompleksiskai, atsižvelgiant į laimės bei lyčių vaidmenų dimensijas. Artūras Gataūlinas (2013) savo atliktame tyrime mini laimės koncepciją ir kuria gerovės bei prokreacinės elgsenos sąryšio indeksą, kuriuo siekia nustatyti gerovės poveikį ketinimams susilaukti vaikų. Laimė šiame tyrime yra tik viena iš gerovės dedamųjų, bet objektyvi ir subjektyvi gerovės dimensijos nėra aiškiai konceptualizuotos kaip laimės sąvoka. Tačiau tyrimo rezultatai rodo, kad asmenys, ketinantys susilaukti vaikų, turi aukštesnę gerovės lygį (Gataūlinas, 2013). Atliktuose lyčių vaidmenų (Kraniauskas, 2009; Reingardė, 2009), lyčių lygybės politikos (Žvinklienė, 2016) tyrimuose nėra sąsajų su gimstamumo ir laimės dimensijomis. Kai kuriuose tyrimuose siekta vertinti lyčių nelygybės, lyčių vaidmenų ir demografinių nuostatų ar elgsenų ryšius: prokreacinių nuostatų (Bučaitė-Vilkė, et al., 2012), santuokinės elgsenos (Jasilionis, et al., 2015) ir ištuokų diferenciacijos (Stankūnienė, Baublytė, Maslauskaitė, 2016).

Šio straipsnio tikslas – pristatyti naujas gimstamumo teorines prieigas, aiškinančias vaikų susilaukimo, laimės ir lyčių vaidmenų, lyčių (ne)lygybės ir (ne)teisingumo sąsajas, atskleisti šių teorinių prieigų ryšį, aptarti galimybes jas jungti, išryškinant jų perspektyvumą jau išplėtotų teorijų kontekste.

Laimės ir vaikų susilaukimo sąsajos teorinė perspektyva: genezė ir pagrindinės tyrimų kryptys

Gimstamumo tyrimų teorinės prieigos – prielaidos laimės koncepcijai atsirasti

Gimstamumo mažėjimas išsivysčiusiose šalyse paskatino šias tendencijas aiškinančių teorijų ir empirinių tyrimų intensyvėjimą. Plėtojamos skirtingo lygmens teorijos, įsitraukia skirtingų disciplinų atstovai (Balbo, Billari, Mills, 2013).

Dirkas van de Kaa (1996), susistemines atliktus gimstamumo tyrimus ir teorijas, susijusias su gimstamumo mažėjimu, išskyrė penkias kryptis: bendrąją / klasikinę; technologinę / biologinę, apimančią natūralųjį gimstamumą ir jo veiksnius; ekonominę, susijusią su vaikų paklausa ir pasiūla; socialinę, orientuotą į struktūrinius, šeimos funkcijų, psichologinius ir vaiko vertės veiksnius; ir kultūrinę, susijusią su inovacijomis, vertybėmis, institucijomis ir priklausomybe nuo

socialinės raidos trajektorijos (angl. *path-dependency*). Dudley Kirkas (1996) teorijas suskirstė atsižvelgdamas į skirtingas mokslo disciplinas, tai – ekonominės, psichologinės, kultūrinės ir vertybinės teorijos, taip pat istorinės, valdžios vaidmens, gimstamumo difuzijos teorijos.

Mažo gimstamumo situacija išsivysčiusiose šalyse analizuojama pasitelkiant įvairias specifines prieigas. Billari, Kohler (2009), Peter'is Kohler (2012) ir Arnstein'as Aassve, Letizia Mencarini, Maria Sironi (2015) išskyrė dvi pagrindines šiuolaikinio mažo gimstamumo tendencijas aiškinančias teorijas. Pirma – ekonominiu pagrindu sukurta Howard'o Beckerio (1991) racionalaus pasirinkimo teorija, kurioje svarbus gerovės maksimizavimo siekis gyvenimo ciklo metu. Antra – antrojo demografinio perėjimo teorija (toliau ADP), kurios pradininkai Ron'as Lesthaeghe'as (1995, 2010) ir van de Kaa (1987, 1997, 2010) akcentuoja savirealizaciją, santuokų ir vaikų susilaukimo atidėjimą vyresniam amžiui, kol bus realizuoti kiti asmens poreikiai, susiję su išsilavinimu, užimtumu. Trečioji tyrimų kryptis minima rečiau – vaikų vertės (angl. *value of children*) teorinė prieiga, pradėta plėtoti psichologijos mokslų atstovų (Hoffman, Hoffman, 1973), kurios idėja, kad vaikų vertė yra tėvams teikiamas psichologinis pasitenkinimas.

Billari (2009) mikro- ir makrolygmenis integruojančią laimės ir vaikų susilaukimo ryšio perspektyvą pasiūlė teigdamas, kad anksčiau minėtų teorijų – racionalaus pasirinkimo, ADP ir vaikų vertės, jas taikant atskirai, nepakanka, norint analizuoti kompleksinę mažo gimstamumo problemą ir susiklosčiusią demografinę situaciją. Kiti mokslininkai, taikę Billari (2009) pasiūlytą teoriją, prisidėjo prie minėtų teorijų kritikos. Aassve, Mencarini, Sironi (2015) pabrėžė kelis aspektus: reikalinga mikro- ir makrolygmens veiksnius integruojanti teorija; ADP nepakankamai paaiškina gimstamumo tendencijas – gimstamumas išlieka didesnis šalyse, kuriose ADP procesas labiau pažengęs.

Nepaisant pareikštos kritikos, Billari (2009), atsakydamas į klausimą, kodėl būtent laimė gali būti bendrasis vardiklis, siejantis mažo gimstamumo šalis, sugrįžo prie Beckerio (1991) iškeltų racionalaus pasirinkimo idėjų. Jos tapo pradžios pozicija laimės ir vaiko susilaukimo ryšio teorinei perspektyvai atsirasti. Pabrėžiama, kad vaikų susilaukimas yra apsvarstomas pasirinkimas, remiantis tam tikrais kriterijais ir siekiant naudos maksimizavimo, šiuo atveju – siekiama tapti laimingesniais. Nors kiti, taikantys šią teoriją, teigia, kad vaikų susilaukimas yra ir individų savi-realizacijos priemonė (Aassve, Barbuscia, Mencarini, 2014a, 2014b), nepaisant, kad vaikams ir galimybei vaikų susilaukti individai priskiria skirtingą reikšmę (Kravdal, 2013). Susidaro įspūdis, kad Billari (2009) pasiūlyta teorinė laimės ir gimstamumo ryšio perspektyva gana nevienareikšmė: atmetanti, bet kartu pripažįstanti kritikuotų teorijų idėjas.

Iš pirmo žvilgsnio gali susidaryti įspūdis, kad laimės ir vaikų susilaukimo sąsajos perspektyva tiesiog integruoja keletą jau išreikštų ir vis dar plėtojamų teorinių perspektyvų, skirtų mažo gimstamumo tendencijų analizei. Vis dėlto mikro- ir makrolygmenų jungimas yra vienas iš šios teorijos pranašumų, o laimės dimensija – pagrindinis naujumo aspektas.

Laimės ir vaikų susilaukimo sąsajos tyrimų apžvalga

Pastarąjį dešimtmetį suaktyvėjusius vaikų susilaukimo ir individo subjektyvios gerovės ryšio tyrimus paskatino Billari ir Kohler tyrimai (Billari, 2009; Billari, Kohler, 2009). Šios teorijos idėjos pradėtos taikyti ir kitų gimstamumo ir prokreacinės elgsenos tyrėjų. Jau apibendrinami šios idėjos plėtrą Nicoletta Balbo, Bruno Arpino (2016) išskyrė tris pagrindines laimės ir vaikų susilaukimo sąsajos tyrimų kryptis. Pirma kryptis – individo laimė nulemia prokreacinę elgseną

(Parr, 2010; Billari, 2009). Antroji kryptis – vaikų susilaukimas veikia laimės lygį (Myrskylą, Margolis, 2014). Trečioji kryptis ne tik empirinė, bet ir išplečianti teorinę aprėptį – laimės ir vaikų susilaukimo ryšį veikia institucinis, kultūrinis ir socialinis bei ekonominis kontekstai: siekiant vertinti vaikų susilaukimo poveikį individo laimės lygiui (arba laimės poveikį susilaukti vaikų), analizuojamas turinčių ir neturinčių vaikų laimės lygis, atsižvelgiama į įvairias socialines ir demografines charakteristikas, ypač tėvų, ir pan. (Clark ir kt., 2008; Billari, 2009; Billari, Kohler, 2009; Parr, 2010; Baranowska, Matysiak, 2011; Myrskylą, Margolis, 2011, 2014; Aassve, Goisis, Sironi, 2012; Aassve, Barbuscia, Mencarini, 2014a; Rizzi, Mikucka, 2015; Balbo, Arpino, 2016; Kohler, Mencarini, 2016; Matysiak, Mencarini, Vignoli, 2016; Stanca, 2016).

Nors tyrimai šia kryptimi pastaraisiais metais yra intensyvūs, rezultatai nėra vienodi – tyrimai rodo, kad vaikų susilaukimas gali ir teigiamai, ir neigiamai veikti laimės lygį arba ryšys nėra aiškus, ypač kai įtraukiamos įvairios tėvų socialinės ir demografinės charakteristikos ar kontekstinės sąlygos:

- vaikų susilaukimas teigiamai veikia laimės lygį, tačiau efektas gali būti silpnas (Billari, 2009; Billari, Kohler, 2010; Baranowska, Matysiak, 2011; Aassve, Goisis, Sironi, 2012);
- vaikų susilaukimas neigiamai veikia subjektyvios gerovės lygį arba poveikio nėra (Clark ir kt., 2008; Stanca, 2012; Myrskylą, Margolis, 2014).

Nevienodi tyrimų rezultatai verčia abejoti Billari (2009) pasiūlyta koncepcija. Kokios gali būti tokių skirtingų rezultatų priežastys ir kokia linkme tikslinga plėtoti tyrimus, ypač ateityje? Kohler, Mencarini (2016) ir Matysiak, Mencarini, Vignoli (2016) teigimu, nevienodi rezultatai gali būti susiję su tuo, kad tyrimuose nepakankamai atsižvelgiama į laimės ir vaikų susilaukimo ryšį modifikuojančius veiksnius. Galbūt į vaikų susilaukimo ir laimės ryšio analizę reikėtų dažniau įtraukti daugiau kintamųjų ar charakteristikų, nuo kurių priklauso laimės ir vaikų susilaukimo ryšys, pavyzdžiui, vaikų amžiaus, tėvų gyvenimo kelio etapų ar kitų. Kita galima prieštaringų rezultatų priežastis – susijusi su koncepcijomis. Taikomos skirtingos subjektyvios gyvenimo kokybės dimensijos – kai kurie tyrėjai laimę sutapatina su pasitenkinimu gyvenimu, tačiau tai nėra tas pats, ir Billari (2009) šių dimensijų netapatino. Kai kuriuose tyrimuose laimė tapatinama su tikėtina laime (angl. *predicted*), nors tikėtina laimė yra labiau pagrįsta lūkesčiais, spėjimu, o ne esamos padėties vertinimu. Reikia pabrėžti, kad tyrimuose ypač aktualus duomenų klausimas. Kompleksinei analizei reikia longitudinalių duomenų, o jų ne visos šalys turi (Cetre, Clark, Senik, 2016). Kohler, Mencarini (2016) pabrėžia, kad prieštara gali atsirasti dėl to, kad tyrimų per mažai ir vis dar neaiškūs visi modifikuojantys kintamieji, ypač tų, kuriuose pabrėžiamas socialinis kontekstas ir šeimos bei darbo vaidmenų konfliktas, lyčių vaidmenys. Vis dažniau pagrindiniu veiksmu įvardijamas kontekstas, ypač institucinis, nes individo siekiamas reikalingos atitinkamos jų realizavimo galimybės (Billari, 2009; Billari, Kohler, 2009; Kohler, 2010; Baranowska, Matysiak, 2011; Margolis, Myrskylą, 2011; Aassve, Goisis, Sironi, 2012; Balbo, Barban; Myrskylą, Margolis, 2014; Rizzi, Mikucka, 2015; Kohler, Mencarini, 2016). Esminiais institucinio konteksto veiksniais, kurie modeliuoja vaikų susilaukimo ir subjektyvios gerovės ryšį, yra įvardijami darbo ir šeimos vaidmenų derinimo konfliktas, kuris tiesiogiai susijęs su kintamais lyčių vaidmenų modeliais (Aassve, Mencarini, Sironi, 2015; Kohler, Mencarini, 2016; Luppi, 2016; Matysiak, Mencarini, Vignoli, 2016; Roeters, Mandemakers, Voorpostel, 2016).

Reaguojant į nevienodus tyrimų rezultatus ir vis dar iškylantį laimės bei vaikų susilaukimo priežastingumo klausimą, 2016 m. buvo išleistas tarpdisciplininis specialus žurnalo *European*

Journal of Population numeris, skirtas įvairių subjektyvios gerovės ir vaikų susilaukimo ryšio dimensijų analizei (Kohler, Mencarini, 2016).

Taigi, nepaisant prieštarų, skatinama ne atsisakyti šios Billari pasiūlytos prieigos, o ją plėtoti (Kohler, Mencarini, 2016) kaip perspektyvią gimstamumo tendencijų analizės teoriją, jungiant tris dėmenis – lyčių vaidmenų modelius, kaip institucinio konteksto matmenį, laimę ir gimstamumo lygį.

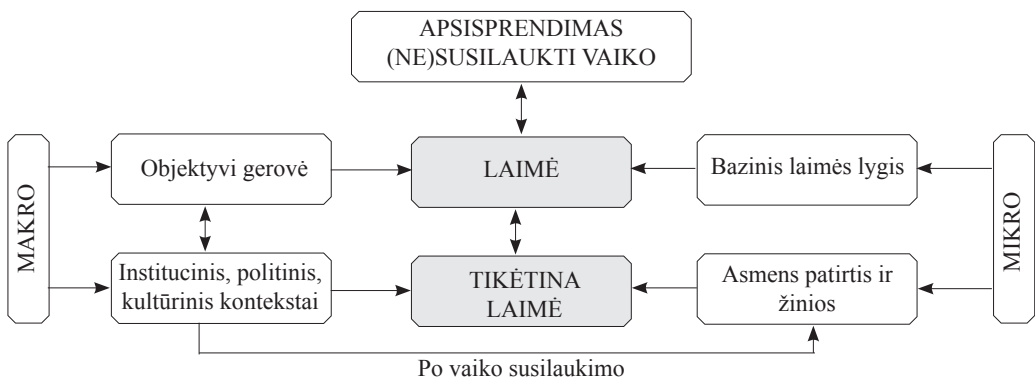
Laimės ir vaikų susilaukimo ryšio idėjos: nuo individo apsisprendimo iki lyčių revoliucijos

Pagrindinės laimės ir vaikų susilaukimo ryšio idėjos: mikro- ir makrolygmuo

Billari ir Kohler, pradėję plėtoti šią teorinę perspektyvą, pabrėžė, kad šalyse, kuriose vyrauja žemi gimstamumo rodikliai, yra tam tikrų bendrumų (angl. *commonality*) priimančias sprendimus susilaukti vaikų, siejamų su asmens gerovės siekiais (Billari 2009; Billari, Kohler, 2009). Pagrindinė Billari (2009) pasiūlytos laimės ir vaikų susilaukimo sąsajos idėja – laimės poreikis gali būti vaikų susilaukimą skatinantis veiksnys arba, atvirkščiai, – susilaukusieji vaikų gali tapti laimingesni. Taip Billari (2009) iš karto pabrėžia laimės ir vaikų susilaukimo abipusio priežastingumo ryšį, kuris iš esmės apsunkina empirinį teorijos taikymą. Tačiau dėl to, atrodo, pagrįstos kelios teorijos taikymo kryptys, kai laimė pasirenkama kaip priklausomas arba nepriklausomas kintamasis. Nepaisant to, priežastingumo klausimas šios teorijos kritikų, pavyzdžiui, Øysteino Kravdalo (2013), įvardytas svarbiu trūkumu.

Billari ir Kohler (Billari, 2009; Billari, Kohler, 2009) pristato teoriniu ir empiriniu lygmeniu pagrįstas mikro- ir makrolygmens prielaidas, aiškinančias laimės ir vaikų susilaukimo ryšį. Susisteminius pateiktas idėjas ir jas papildžius kitų tyrėjų (Margolis, Myrskylą, 2011; Myrskylą, Margolis, 2014) minimu kiekvieno vaiko susilaukimo aspektu (tai, atsižvelgiant į kontekstą, veikia asmens patirtį ir žinias), laimės ir vaikų susilaukimo ryšį galima vizualizuoti schema (1 pav.).

Billari ir Kohler (Billari, 2009; Billari, Kohler, 2009), pristatydami mikrolygmens prielaidas, pabrėžia, kad susilaukti vaikų reikalingas bazinis (angl. *basic*) laimės lygis – laimingi asmenys susilaukia vaikų. Svarbus abiejų partnerių laimės lygis iki vaiko susilaukimo (Kohler,

1 pav. Vaikų susilaukimo ir (tikėtinos) laimės ryšys

Šaltinis: parengta autorės remiantis Billari (2009), Billari, Kohler (2009)

2012; Myrskylą, Margolis, 2014; Aassve, Arpino, Balbo, 2016; Cetre, Clark, Senik, 2016; Luppi, 2016). Tačiau ryšys, kaip jau minėta, nėra vienodas – sprendimas susilaukti vaiko (dar vieno) gali reikšti norą (su)mažinti neužtikrintumą ir taip tapti laimingesniems.

Kitos mikrolygmens dimensijos, nuo kurių priklauso, kokio tikėtinos laimės lygio pokyčio tikimasi, – asmens patirtis ir žinios (Billari, 2009; Billari, Kohler, 2009). Asmens patirtis ir žinios, susijusios su vaikų auginimu bei pokyčiais po vaiko susilaukimo, yra svarbūs priimant sprendimą (ne)susilaukti (dar vieno) vaiko. Sprendimo priėmimo metu esama situacija (apimanti asmens patirtį ir žinias) lyginama su galimais pokyčiais, jei (dar vieno) vaiko būtų susilaukta (Billari, 2009; Billari, Kohler, 2009). Patirties ir žinių gali būti gaunama tiesiogiai – jos grįstos jau turimų vaikų auginimo patirtimi, arba netiesiogiai – įgyjama bendraujant su kitais asmenimis, turinčiais vaikų, jų vaikais arba stebint kitų tėvų bendravimą su vaikais (Billari, Kohler, 2009). Priimant sprendimą svarbesnė ne esama situacija ir jau patiriamas laimės lygis (angl. *experienced happiness*), o potenciali situacija ir galimi tikėtinos laimės pokyčiai (didėjimas, mažėjimas) – jeigu tikimasi laimės lygio padidėjimo, labiau tikėtina, kad (dar vieno) vaiko bus susilaukta nei nesusilaukta (Billari, Kohler, 2009; Aassve, Barbuscia, Mencarini, 2014a, 2014b; Aassve, Mencarini, Sironi, 2015). Reikėtų turėti omenyje ir tai, kad tikėtina laimė (angl. *expected happiness*) nebūtinai atitinka tikrosios laimės lygį, kuris patiriamas, kai priimtas sprendimas įgyvendinamas, nes vertinimas gali būti pernelyg optimistinis ar pesimistinis (Billari, Kohler, 2009; Kravdal, 2013). Tikėtinos laimės lygis, kaip minėta, yra veikiamas ir makro lygmens sąlygų. Makro- ir mikrolygmens veiksniai susiję dėl po kiekvieno vaiko susilaukimo galimai atsirandančio poveikio ne tik tikėtinos laimės lygiui, bet ir asmens patirčiai bei žinioms (Billari, Kohler, 2009). Asmens patirties ir žinių formavimuisi ypač svarbus pirmojo vaiko susilaukimas: subjektyvios gerovės lygio sumažėjimas susilaukus pirmojo vaiko gali sumažinti kito vaiko susilaukimo tikimybę (Margolis, Myrskylą, 2015).

Billari ir Kohler (Billari, 2009; Billari, Kohler, 2009) požiūriu, makrolygmeniu laimė ir vaikų susilaukimą šiuolaikinėse visuomenėse sieja pozityvus ryšys. Objektvyvios gerovės (pa)siekimas, susijęs su tam tikrų asmens siekių įgyvendinimu – norimo išsilavinimo įgijimu, partnerio turėjimu, užimtumu, pakankamu uždarbiu, apsirūpinimu būstu ir kt., gali suteikti tam tikrą saugumo jausmą. Įvairių potencialių ar esamų tėvų, ar jų vaikų sociodemografinių ir kitokių³ charakteristikų bei laimės ir vaikų susilaukimo ryšys nėra vienodas (žr. 1 lentelę).

Tyrimai rodo, kad vaikų susilaukimo ir tikėtinos laimės ryšys bei pokyčiai (jeigu būtų susilaukta (dar vieno) vaiko) priklauso nuo institucinio, politinio, kultūrinio konteksto – gerovės režimo, šeimos politikos, darbo rinkos lankstumo, socioekonominių sąlygų, kultūros (Billari, 2009; Billari, Kohler, 2009; Kohler, 2010; Margolis, Myrskylą, 2011; Aassve, Goisis, Sironi, 2012; Cetre, Clark, Senik, 2016). Vienas iš svarbių konteksto dėmenų – kultūra. Tyrimų rezultatai atskleidžia, kad svarbu, koks visuomenėje vyrauja moters ir motinos bei tėvo ir vyro vaidmenų suvokimas, kokios socialinės normos ir individo vertybės bei preferencijos (Billari, Kohler, 2009; Kohler, 2010). Balbo, Arpino (2016) požiūriu, vertybės formuoja prokreacinės elgsenos poveikį subjektyvios gerovės lygiui. Asmenys, turintys skirtingą požiūrį į šeimą, pasižymi skirtingomis vertybėmis, požiūriu į lyčių vaidmenis, karjeros ir šeimos preferencijomis bei lūkesčiais, kaip

³ Parr (2010) pateikia platesnį laimės ir vaikų susilaukimo ryšį, išskirdamas daugiau galimai veikiančių veiksnių (pavyzdžiui, biologinės ir socialinės galimybės, nevaisingumas, seksualinė disfunkcija, kontraceptinė elgsena). Tai tarpdisciplininis požiūris, kuris remiasi ir medicinos tyrimais.

1 lentelė. *Sociodemografinių charakteristikų, laimės ir vaikų susilaukimo ryšys: įvairių tyrimų rezultatų santrauka*

Sociodemografinės charakteristikos	Tyrimų rezultatai
Tėvų amžius	<i>Keičiasi susilaukus kiekvieno vaiko: kuo vyresni, tuo labiau tikisi laimės mažėjimo (Billari, Kohler, 2009) arba priešingai (Myrskylos, Margolio, 2014); tarp jaunesnių nei 30 metų – laimės lygis mažėja, tarp vyresnių nei 40 metų – laimės lygis didėja (Myrskyła, Margolis, 2011).</i>
Tėvų lytis	<i>Prieštaringa: moterys, turinčios vaikų, laimingesnės nei vyrai, turintys vaikų (Clark ir kt., 2008; Billari, Kohler, 2009; Baranowska, Matysiak, 2011) arba priešingai – vyrai, turintys vaikų, laimingesni nei moterys (Margolis, Myrskyła, 2011; Aassve, Barbuscia, Mencarini, 2014a; Rizzi, Mikucka, 2015; Stanca, 2016).</i>
Tėvų partnerystės statusas	<i>Turintieji partnerį(-ę) ir susilaukę vaiko laimingesni (Kohler, 2012; Parr, 2010).</i>
Tėvų išsilavinimas	<i>Turintys aukštąjį išsilavinimą, susilaukę vaiko (ypač pirmojo ir antrojo), yra laimingesni nei turintys žemesnį išsilavinimą (Margolis, Myrskyła, 2014).</i>
Tėvų užimtumas	<i>Laimės lygis (ypač moterų) priklauso nuo šeimos ir darbo derinimo galimybių (Billari, Kohler, 2009; Aassve, Goisis, Sironi, 2012; Myrskyła, Margolis, 2014; Aassve, Mencarini, Sironi, 2015; Rizzi, Mikucka, 2015).</i>
Vaikų skaičius	<i>Prieštaringa (Kohler, Mencarini, 2016; Stanca, 2016): susilaukus pirmojo vaiko laimės lygis didėja, paskesniųjų vaikų – nekinta arba mažėja (Kohler, 2012); turintys (daugiau nei) vieną vaiką laimingesni už bevaikius (Myrskyła, Margolis, 2011; Aassve, Goisis, Sironi, 2012; Balbo, Arpino, 2016); kiekvieno vaiko susilaukus (ypač tarp moterų) laimės lygis mažėja (Aassve, Barbuscia, Mencarini, 2014a; Balbo, Arpino, 2016).</i>
Vaikų amžius	<i>Laimės lygis didėja prieš vaiko susilaukimą (ypač likus metams iki vaiko gimimo) po vaiko susilaukimo pirmuosius vaiko gimimo metus išlieka aukšto lygio ir vėliau krenta (Myrskyła, Margolis, 2014; Rizzi, Mikucka, 2015; Matysiak, Mencarini, Vignoli, 2016).</i>

Šaltinis: sudaryta autorės

vaikų susilaukimas gali veikti subjektyvią gerovę. Pateikdami galimus šeimos vertybių modelius Balbo, Arpino (2016) remiasi Catherinos Hakim (2003) idėjomis. Hakim (2003) preferencijų teorija gimstamumo tendencijas aiškina pabrėždama asmens vertybes ir sprendimo priėmimą mikrolygmeniu: moterys sprendimus priima remdamosi tam tikromis preferencijomis, tačiau moterų grupė yra heterogeniška pasirenkamų gyvenimo stiliaus preferencijų atžvilgiu⁴.

Nuo institucinio konteksto ir individo lygmens veiksnių priklauso, kaip vaikų susilaukimas keičia asmens ir šeimos gyvenimą bei tarpusavio santykius. Vaikų susilaukimas reiškia, kad tėvai turės prisiimti naujus vaidmenis, atsakomybę ir „įžengs“ į naują brandos (angl. *adulthood*) etapą (Margolis, Myrskyła, 2011). Asmens patirtis ir žinios apie vaikų susilaukimą veikia tikėtinos

⁴ Hakim (2003) pateikia tris idealiuosius moterų darbo ir gyvenimo stiliaus preferencijų tipus: 1) *į šeimą orientuotos moterys* – jų pagrindinis gyvenimo prioritetas yra šeima ir vaikai. Susilaukusios vaikų jos nesiekia karjeros, kaupia kultūrinį kapitalą, investuodamos į savo išsilavinimą dėl paklausumo santuokinėje / partnerystės rinkoje; 2) *į darbo ir šeimos derinimą orientuotos moterys* – tokios moterys siekia derinti šeimą ir darbą. Jos ypač priklausomos nuo institucinio konteksto: lygių galimybių politikos, gerovės režimo, išsilavinimo įgijimo galimybių, vaiko priežiūros paslaugų tinklo išplėtojimo, visuomenės ir partnerio požiūrio ir dirbančias motinas, lanksčių užimtumo formų ir kt.; 3) *į karjerą orientuotos moterys* – pagrindinį prioritetą jos teikia karjerai, investuoja į su karjera susijusias kompetencijas, nėra priklausomos nuo šeimos politikos.

laimės lygį ir apsisprendimą (ne)susilaukti (dar vieno) vaiko (1 pav.). Susilaukus kiekvieno vaiko asmens patirtis ir žinios, kurios svarbios priimant sprendimą susilaukti vaikų, yra reprodukuojamos atsižvelgiant į kontekstą. Tam tikras žinojimas gali būti konstruojamas ir socialinių tinklų bei draugų (Balbo, Barban, 2014). Tyrimai atskleidžia, kad institucinis kontekstas ypač svarbus priimant sprendimus (ne) susilaukti antro ir paskesniųjų vaikų. Priimant sprendimą susilaukti pirmojo vaiko dažnai tikėtinos laimės lygis susilaukus vaiko mažesnis nei tikimasi. Tai tik atskleidžia skirtumą tarp tikėtinos laimės lygio ir patiriamos laimės lygio bei asmens įgyjamos tiesioginės vaiko susilaukimo ir auginimo patirties (Kohler, 2010).

Tyrimuose daromos išvados, kad svarbiausias yra institucinis kontekstas, veikiantis tikėtinos laimės lygį, kuris vertinamas priimant sprendimą (ne)susilaukti (dar vieno) vaiko (Billari, Kohler, 2009). Kaip rodo Aassve, Mazzuco, Mencarini (2005) atliktas tyrimas, Skandinavijos šalyse, kuriose vyrauja socialdemokratinis gerovės režimas, vaikų susilaukiantys tėvai yra laimingesni ir gimstamumo rodikliai yra didesni, palyginti su kito gerovės režimo šalimis, kurios dažniausiai pasižymi žemais gimstamumo rodikliais.

Lyčių vaidmenų modelių kaita: svarbiausias kontekstinis veiksnys

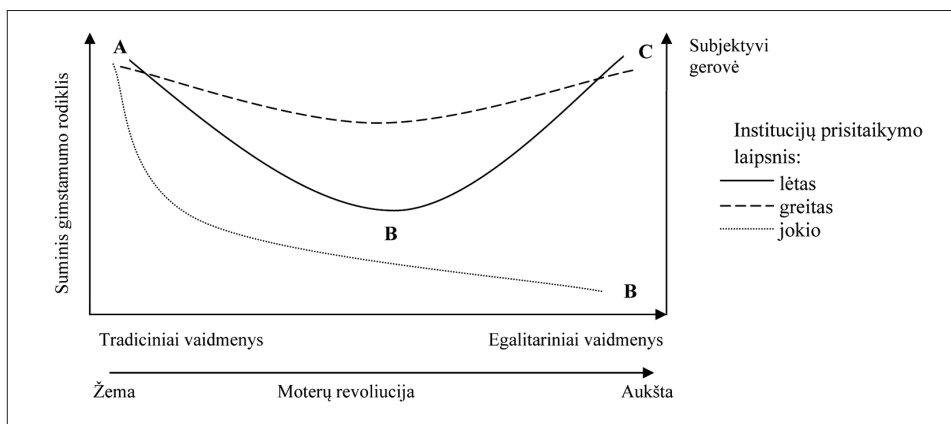
Jau nuo pat laimės ir vaikų susilaukimo tyrimų pradžios, lyčių lygybės, lyčių vaidmenų kaitos dėmuo buvo minimas, tačiau aiškiai neįvardytas.

Kaip pagrindinius institucinius veiksnius, turinčius įtakos tikėtinajai laimei, Billari, Kohler (2009) įvardijo ribotas darbo ir šeimos vaidmenų derinimo galimybes bei nepakankamą vyro įsitraukimą į vaiko auginimą ir namų ruošą. Darbo ir šeimos derinimo konfliktas, su kuriuo dažniau susiduria moterys, negalinčios įgyvendinti su vaikų susilaukimu ir karjera susietų poreikių, bei didelė iš to kylanti ir susilaukus kiekvieno vaiko didėjanti galimybių kaina (angl. *opportunity cost*), neigiamai veikia gimstamumo ir tikėtinos laimės lygį (Billari, Kohler, 2009; Margolis, Myrskylą, 2011; Matysiak, 2011; Myrskylą, Margolis, 2014). Siekiant padidinti gimstamumo rodiklius, svarbu, kad moterys galėtų realizuoti savo poreikius, kuriems įgyvendinti reikia atitinkamo institucinio konteksto (Aassve, Goisis, Sironi, 2012; Myrskylą, Margolis, 2014; Aassve, Mencarini, Sironi, 2015; Rizzi, Mikucka, 2015). Su vaikų susilaukimu galimai susijusius neigiamus laimės lygio ir finansinius pokyčius gali sušvelninti ne tik palankus gerovės režimas, bet ir palankus norimų lyčių vaidmenų palaikymo kontekstas, pasižymintis lyčių vaidmenų teisingumu (angl. *equity*) (Aassve, Mazzuco, Mencarini, 2005).

Į laimės ir vaikų susilaukimo ryšio analizę įvestą lyčių vaidmenų, lyčių lygybės dėmenį Aassve, Mencarini, Sironi (2015) siūlo aiškinti remiantis Peter'io McDonaldo (2000, 2013) teorija, kurios pagrindinė idėja – mažas gimstamumas yra netolygaus lyčių lygybės išsialgėjimo į šeimą ir į individą orientuotuose institutuose padarinys ir Esping-Anderseno (2009) idėjomis apie „nebaigtą revoliuciją“, kai XXI a. visuomenių institucijos dar nėra prisitaikiusios prie naujo išsialginto egalitarinio lyčių vaidmenų modelio ir ypač naujų moterų vaidmenų. Naudinga integruoti ir naujesnes idėjas, ypač atsižvelgiant į naujausius lyčių vaidmenų ir gimstamumo sąsajos tyrimus, atliktus Esping-Andersen, Billari (2015), Anderson, Kohler (2015) ir Goldsheider, Bernhardt, Lappegard (2015), siekiant paaiškinti lyčių / moterų revoliucijos poveikį gimstamumui skirtinguose šių fenomenų raidos etapuose. Pastaruoju metu pasirodė bandymų šias teorines perspektyvas ir laimės (subjektyvios gerovės) dėmenis integruoti analitinėmis schemomis (Aassve, Billari, Pessin 2012; Aassve, Mencarini, Sironi, 2015), kurių vizualizacijos sujungiamos 2 pav. Aassve, Mencarini, Sironi (2015), siekdami paaiškinti minėtų komponentų ryšius, remia-

si Esping-Andersen (2009), Aassve, Billari, Pessin (2012), Esping-Andersen, Billari (2015⁵), McDonald (2000, 2013) idėjomis. Šios viena kitą papildančios teorinės perspektyvos išryškina specifinius akcentus, kuriuos sujungus atsiranda gimstamumo, lyčių vaidmenų ir laimės kaitos kompleksinės analizės galimybių.

Lyčių revoliucija reiškia struktūrinę lyčių vaidmenų kaitą (Goldscheider, Bernhardt, Lappegard, 2015). Vertinant vyrų ir moterų, kaip potencialių ar jau esamų tėvų, poreikius ir galimybes pabrėžiama, kad svarbūs lyčių vaidmenys ir institucinis kontekstas. Siekiant, kad gimstamumo rodikliai ir laimės lygis būtų aukšti / aukštesni, reikia individo poreikius atitinkančių galimybių struktūrų (Aassve, Mencarini, Sironi, 2015). Siekių ir galimybių neatitiktis kyla dėl to, kad institucijos negeba prisitaikyti prie pasikeitusių siekių (Aassve, Mencarini, Sironi, 2015). Siekius subjektyvios gerovės kontekste galima laikyti tikėtina laime, o galimybes – realizuotos laimės lygiu. Tokia perspektyva naudinga, nes apibrėžia lyčių vaidmenų modelius, neapsiriboja moters ar vyro preferencijomis, kurios nebūtinai gali būti realizuotos. Sprendimai (ne)susilaukti vaikų priimami abiejų partnerių, kurie gali turėti skirtingą požiūrį į lyčių vaidmenis, darbo ir šeimos vaidmenų derinimą. Nors ir nevisiškai tiesiogiai, tačiau galima teigti, kad Frances Goldscheider, Eva Bernhardt, Trude Lappegard (2015: 218), aiškindamos lyčių vaidmenų ir gimstamumo lygio ryšį, taip pat pabrėžia laimės dėmenį, teigdamas, kad „individai siekia savo gerovės maksimizavimo atsižvelgdami į struktūrinius suvaržymus ir galimybes“.

2 pav. *Institucinio perėjimo, gimstamumo ir subjektyvios gerovės ryšys*

Šaltinis: parengta autorės remiantis Aassve, Billari, Pessin (2012), Aassve, Goisis, Sironi (2012), Aassve, Mencarini, Sironi (2015)

Tyrimai atskleidžia, kad gimstamumo ir laimės lygis aukštesnis nei pereinamojoje (konflikto) stadijoje, šiuolaikinėse visuomenėse tose šalyse, kuriose palaikomi egalitariškesni santykiai – kai du dirbantieji dalijasi namų ūkio veikla ir vaikų priežiūra, kurios institucinis kontekstas geriausiai atitinka moterų poreikius ir yra mažiausių neatitiktį tarp turimų poreikių ir galimybių (Aassve, Goisi, Sironi, 2012; Aassve, Mencarini, Sironi, 2015; Esping-Andersen, Billari, 2015).

⁵ Aassve, Mencarini, Sironi (2015) rėmėsi Esping-Andersen, Billari 2012 m. parengtu straipsniu „Re-theorizing Family Demographic“, kuris 2015 m. buvo išspausdintas žurnale *Population and development review* 41(1):1–31.

Tyrėjai daro išvadas, kad perėjimas nuo tradicinio prie egalitarinio lyčių modelio nėra vienodas: jo metu vyksta tradicinių lyčių vaidmenų erozija, kelianti normatyvinę sumaištį (Esping-Andersen, Billari, 2015), išryškėja darbo ir šeimos vaidmenų derinimo konfliktas (Anderson, Kohler, 2015; Matysiak, Mencarini, Vignoli, 2016) ir institucijų kaita, kurių prisitaikymo prie besikeičiančios lyčių vaidmenų normatyvinės tvarkos laipsnis veikia gimstamumo ir laimės lygi (Aassve, Mencarini, Sironi, 2015).

Lyčių vaidmenų modelių kaitos pradžios tašku įvardijama moterų vaidmens kaita, kurią skatina išsilavinusių moterų (Esping-Andersen, Billari, 2015) ir moterų darbo jėgos poreikio augimas, atsiradęs dėl struktūrinės kaitos (Goldsheider, Bernhardt, Lappegard, 2015). Kaip pažymi Aassve, Mencarini, Sironi (2015), skirtingose šalyse institucijos (ne)prisitaiko skirtingai. Institucijų negebėjimas prisitaikyti prie kintamos lyčių vaidmenų tvarkos neigiamai veikia laimės ir gimstamumo lygį (2 pav.). Horizontalioji ašis rodo moterų revoliucijos (angl. *women revolution*) pažangą, vertikaloji ašis kairėje pusėje – suminį gimstamumo rodiklį, vertikaloji ašis dešinėje pusėje – subjektyvios gerovės lygį, kurį galima prilyginti laimės lygiui (Aassve, Mencarini, Sironi, 2015). Būtent laimės lygio ašis yra pagrindinė teorinių schemų, kurios iliustruoja lyčių vaidmenų ir gimstamumo pokyčius, naujovė.

A taškas (Aassve, Billari, Pessin, 2012; Esping-Andersen, Billari, 2015; Aassve, Mencarini, Sironi, 2015) – *tradiciniai lyčių vaidmenys*: vyras – šeimos maitintojas, o moteris – namų šeiminkė. Remiantis Beckerio (1991) terminais, tai lyčių specializacija, kai kiekvienas investuoja į savo vaidmenis atitinkančias kompetencijas. Esant tradiciniams lyčių vaidmenims dauguma moterų nesiekia išsilavinimo ir atlieka namų ruošos bei vaikų priežiūros darbus, o vyrai veikia viešojoje srityje. Asmenys jaučiasi laimingi, jeigu gali atlikti tokius palaikomus normatyvinius lyčių vaidmenis, atitinkančius poreikius (Aassve, Billari, Pessin, 2012; Aassve, Mencarini, Sironi, 2015; Esping-Andersen, Billari, 2015). Kol moterų preferencijos įgyti išsilavinimą ir dirbti nėra išreikštos, jos nesirenka tarp darbo ir šeimos sričių, yra jų poreikių ir galimybių atitiktis. Tokiomis aplinkybėmis, McDonaldo (2000, 2013) požiūriu, lyčių lygybė ir lyčių teisingumas atitinka, bet yra žemo lygio, gimstamumo rodikliai vis dar užtikrina kartų kaitos, o laimės lygis yra aukštas.

C taškas (Aassve, Billari, Pessin, 2012; Aassve, Mencarini, Sironi, 2015; McDonald, 2000, 2013) – *egalitariniai lyčių vaidmenys*: dviejų dirbančiųjų šeima yra norma, namų ruošos darbai ir vaikų priežiūros įsipareigojimais dalijamasi. Remiantis Esping-Anderseno, Billari (2015) terminais, pereinama prie naujo lyčių vaidmenų pusiausvyros modelio, moterų revoliucija pasiekia tokį pažangos etapą, kad egalitariniai lyčių vaidmenys tampa normatyviniai ir individams yra aiškūs visuomenėje esami lūkesčiai ir kitų veiksmų strategijos. Šiame taške individo preferencijas padeda įvykdyti atitinkamas institucinis kontekstas. Kai sudaromos visos galimybės tenkinti preferencijas, poroje / šeimoje atsiranda lyčių teisingumo galimybė. Gimstamumo lygis vėl tampa pakankamas kartų kaitai užtikrinti, o laimės, lyčių lygybės ir / ar teisingumo lygis visuomenėje ir šeimoje didelis (Aassve, Billari, Pessin, 2012; Mencarini, Sironi, 2012; Anderson, Kohler, 2015). Dalyvaudamos darbo rinkoje, galėdamos siekti išsilavinimo moterys gauna daugiau derybinės galios (angl. *bargaining power*) šeimoje. Prie to prisideda ir modernios kontracepcijos įsigalėjimas, kai susilaukti vaikų tampa pasirinkimu ir atsiranda galimybė kontroliuoti vaikų susilaukimą (McDonald, 2000).

Lyčių lygybė ir lyčių teisingumas A ir C taške skiriasi, tačiau gimstamumo ir laimės lygis šiuose taškuose didelis, nes galimybių struktūros, kurias supaprastintai galima įvardyti instituci-

niu kontekstu, atitinka lūkesčius (Aassve, Billari, Pessin, 2012; Aassve, Mencarini, Sironi, 2015; McDonald, 2000, 2013). Didžioji dalis visuomenės narių turi tuos pačius lyčių vaidmenų lūkesčius (Esping-Andersen, Billari, 2015).

B taškas (Aassve, Mencarini, Sironi, 2015) – *pereinamasis periodas*, kai lūkesčiai ir galimybių struktūros neatitinka, nes institucinis kontekstas nesikeičia kartu su lyčių vaidmenimis, gimstamumo ir laimės rodikliai šiame taške maži. Moterų revoliucija jau pažengusi, tačiau institucijų prisitaikymas atsilieka, nėra nusistovėjęsio pusiausvyros modelio (Esping-Andersen, Billari, 2015).

Moterys siekia išsilavinimo ir įsitraukia į darbo rinką. Jos išeina į viešąją sritį, tačiau vis dar atlieka nemokamą darbą namuose (Arpino, Esping-Andersen, Pessin, 2015; Goldscheider, Bernhardt, Lappegard, 2015). Dėl žemos lyčių lygybės / teisingumo į šeimą orientuotose institucijose moterys susiduria su „dviguba našta“, sąlygos derinti darbą ir šeimą yra nepalankios ir jos jaučiasi nelaimingos (Mencarini, Sironi, 2012; Aassve, Mencarini, Sironi, 2015; Anderson, Kohler, 2015). Darbo ir šeimos derinimo konfliktas, su kuriuo susiduria moterys, yra skirtingo lygio – kuo konfliktas didesnis, tuo moterų laimės lygis mažesnis (Mencarini, Sironi, 2012). Ne mažiau svarbūs ne tik kintami moterų, tačiau ir vyrų vaidmenys. Vyrų vaidmenų kaita yra antroji lyčių revoliucijos dalis, kai vyrai tampa aktyvūs namų ūkyje ir perima dalį vaikų auginimo ir priežiūros (Esping-Andersen, Billari, 2015). Šeima taip pat yra viena iš institucijų, kuri turi prisitaikyti prie vykstančių pokyčių.

Institucijų prisitaikymas gali būti greitas, lėtas arba jokie, kai institucijos visiškai nekinta ir lyčių vaidmenys negali pereiti prie egalitarinio modelio (žr. 2 pav.). Nuo institucijų prisitaikymo laipsnio priklauso gimstamumo ir laimės lygio pokyčiai (Aassve, Billari, Pessin, 2012; Aassve, Mencarini, Sironi, 2015):

- jeigu institucijos prisitaiko lėtai, perėjimo etape gimstamumas ir laimės lygis krenta žemyn, tačiau vėliau sugrįžta į lygį, panašų į buvusį iki pasikeitimo. Lėtas prisitaikymas būdingas Rytų Europos ir Viduržemio jūros pakrantės šalims (Aassve, Mencarini, Sironi, 2015);
- jeigu institucijos prisitaiko greitai, gimstamumo ir laimės lygio kritimas nebūna toks ryškus. Greito prisitaikymo modelis būdingas Skandinavijos šalims. Greitas institucijų prisitaikymas reiškia, kad institucijos greitai reagavo į naujai atsiradusias preferencijas derinti šeimą ir darbą (Aassve, Mencarini, Sironi, 2015);
- jeigu institucijos neprisitaiko, nėra pereinama prie egalitarinio lyčių vaidmenų modelio, tai lemia gimstamumo ir laimės lygio kritimą bei išlikimą žemo lygio (Aassve, Mencarini, Sironi, 2015). Tokiu atveju institucinės galimybės nėra pakankamos prokreacinių lūkesčių realizacijai – gimstamumo ir laimės lygis žemesni, nei galėtų ir turėtų būti.

Nuo pereinamajame etape vykstančių makro- ir mikrolygmens procesų priklauso perėjimo nuo vieno lyčių vaidmenų modelio prie kito greitis. Siekiant, kad įsitvirtintų naujas lyčių vaidmenų modelis, reikia, kad egalitariniai lyčių vaidmenys atitiktų didelės visuomenės dalies normatyvinius lūkesčius ir prie jų prisitaikytų socialinės institucijos bei šeima (Goldscheider, Bernhardt, Lappegard, 2015; Esping-Andersen, Billari, 2015; Hudde, 2016) arba lyčių lygybės / teisingumo lygis būtų aukštas ir į individą ir į šeimą orientuotose institucijose ir sudarytų prielaidas išvengti darbo ir šeimos vaidmenų derinimo konflikto (McDonald, 2000, 2013; Anderson, Kohler, 2015).

Palanki ir prie kintamų lyčių vaidmenų prisitaikiusi institucinė aplinka – prieinamos kokybiškos vaiko priežiūros paslaugos, lanksti darbo rinka, dirbančioms motinoms yra suteikiamos palankios galimybės atlikti dirbančios motinos vaidmenį (Billari, Kohler, 2009; Aassve, Goisis, Sironi, 2012; Myrskylė, Margolis, 2014; Aassve, Mencarini, Sironi, 2015). Jeigu šios institucijos yra pakankamai prisitaikiusios, turintieji vaikų yra laimingesni už tuos, kurie vaikų neturi. Tai ypač išryškėja lyginant turinčių vaikų ir neturinčių vaikų moterų laimę (Aassve, Mencarini, Sironi, 2015). Taigi, vaikų susilaukimas laimės lygį neigiamai veikia tik tada, jeigu nėra pakankamų darbo ir šeimos derinimo galimybių (ypač moterims), neatitinka lyčių vaidmenų lūkesčiai ir galimybės juos įgyvendinti. Kai visuose instituteuose yra lyčių lygybė / teisingumas – laimės lygis po vaiko susilaukimo ilgalaikėje perspektyvoje net padidėja. Tai gali būti paskata susilaukti dar vieno vaiko.

Išvados

Straipsnis, skirtas naujausių gimstamumo teorijų apžvalgai ir idėjų raidos analizei, leidžia daryti keletą išvadų aiškinant mažo gimstamumo fenomeną ir įvardijant naujus nepalankių gimstamumo pokyčių veiksnius.

Pastaruoju metu matomos gimstamumo raidos tendencijos gana prieštaringos. Išsivysčiusiose šalyse dėl sumažėjusio ir mažo išliekančio gimstamumo, neužtikrinančio kartų kaitos, susiklostė tvariai demografinė raida nepalanki situacija. Tačiau kai kuriose šalyse jau matomas gimstamumo lygio posūkis didėjimo linkme. Siekiant suvokti šias tendencijas ir atsižvelgiant į plačiai taikomų antrojo demografinio perėjimo ir racionalaus pasirinkimo gimstamumo teorijų ribotumus, pastaruoju metu pasiūlytos kelios naujos teorinės perspektyvos. Viena jų – laimės ir vaikų susilaukimo ryšio perspektyva, kurios pagrindinė idėja – laimę ir vaikų susilaukimą sieja pozityvus ryšys. Ši teorinė perspektyva jungia mikro- bei makrolygmenis, išplėsdama mažo gimstamumo problemos kompleksinės analizės galimybes. Mikrolygmeniu, priimant vaikų susilaukimo sprendimus, tikėtinos laimės pokyčius veikia bazinis laimės lygis ir asmens patirtis susilaukiant ir auginant vaiką(us). Tyrimuose pabrėžiama, kad makrolygmeniu (tikėtiną) laimę ir vaikų susilaukimą siejantis ryšys priklauso nuo įvairių kontekstinių veiksnių – objektyvios gerovės ir institucinių, politinių ir kultūrinių veiksnių. Tarp kontekstinių makrolygmens laimės lygį ir gimstamumą ryšį kuriančių veiksnių pagrindinis įvardijamas lyčių lygybė ir lyčių teisingumas. Ši idėja pastaruoju metu plėtojama kaip nauja teorinė perspektyva, šeimos demografinius pokyčius aiškinanti remiantis lyčių vaidmenų modelių kaita. Tyrimai, tarp kurių laimės ir vaikų susilaukimo sąsajų vertinimas, atskleidžia, kad lyčių vaidmenų modeliai, kaip tam tikras kontekstinis veiksnys, gali būti naudingas siekiant suvokti mažo gimstamumo situaciją, susiklosčiusią šiuolaikinėse išsivysčiusiose šalyse. Skirtingame kontekste vyraujantys lyčių vaidmenų modeliai, kai yra nevienodas institucijų prisitaikymas, gali padėti atskleisti nevienodas gimstamumo tendencijas.

Atliktų tyrimų rezultatai, integruojantys atskirai plėtotas idėjas, jungia tris dimensijas – laimę, kintamus lyčių vaidmenų modelius ir gimstamumą. Tai labai padidina analitines galimybes paaiškinti mažo gimstamumo prielaidas ir gimstamumo atsivavimo perspektyvas. Tam, kad laimės lygis užtikrintų (dar vieno) vaiko susilaukimą (ir makrolygmeniu padėtų sugrįžti prie kartų kaitą užtikrinančio gimstamumo lygio), svarbu sukurti individo poreikius atitinkančias galimybių struktūras, palankias institucines sąlygas, kurios suteiktų poreikių realizavimo galimybių, atitin-

kančių lyčių vaidmenų lūkesčius. Lyčių vaidmenų lūkesčiai kinta kartu su lyčių vaidmenų modeliais. Dominuojant tradiciniam lyčių vaidmenų modeliui, kai vyras atlieka šeimos maitintojo, o moteris – namų šeimininkės vaidmenį, tuo patenkindami socialinius ir individualius lūkesčius bei poreikius, gimstamumas dar užtikrina kartų kaitą ir asmenų laimės lygis aukštas. Perėjimas prie naujo, egalitarinio lyčių vaidmenų modelio susijęs su daugybe struktūrinių ir vertybinių pokyčių, kurie vyksta skirtingai ir nevienodu greičiu. Pereinamasis etapas dažnai reiškia normatyvinę sumaištį, poreikių ir galimybių neatitiktį. Šiame etape gimstamumo ir laimės lygis priklauso nuo institucijų prisitaikymo greičio. Lėtas prisitaikymas dažniausiai lemia mažą gimstamumą ir žemą laimės lygį. Jeigu lyčių lygybė didėja ir tampa aukšta tik į individą orientuotuose institutuose ir išlieka žema į šeimą orientuotuose institutuose – gimstamumo rodikliai maži. Kai moterų revoliucija jau pažengusi, kai moterys aktyviai siekia išsilavinimo ir įsitraukia į darbo rinką, tačiau vis dar atsakingos už namų ruošą ir vaikų priežiūrą, iškyla darbo ir šeimos derinimo konfliktas. Svarbu, kad moterims būtų suteiktos palankios, jų lūkesčius atitinkančios darbo ir šeimos derinimo galimybės, taip išvengiant dvigubos naštos. Tokiu atveju atsiranda prielaidų didėti laimės lygiui. Tai tampa ir prielaida gimstamumui atsigauti ir grįžti į kartų kaitą užtikrinantį lygį. Perėjus prie naujo lyčių vaidmenų modelio – egalitarinio, moterys turi daugiau derybinės galios, laimės lygis jau aukštesnis nei pereinamajame etape, gimstamumo rodikliai atsigauna. Gimstamumas artėja prie kartų kaitą užtikrinančio lygio. Identifikavus lyčių vaidmenų modelį, susijusį su tam tikru lyčių lygybės, lyčių teisingumo lygiu ir jį konstruojančiu kontekstu, tikėtina, kad galima identifikuoti sritis, kuriose pasiekti pokyčiai padėtų gerinti lūkesčių dėl lyčių vaidmenų realizavimo galimybes ir pasiekti aukštesnį gimstamumo lygį, galintį užtikrinti kartų kaitą.

LITERATŪRA

- Aassve, A., Arpino, B., Balbo, N., 2016. It Takes Two to Tango: Couples' Happiness and Childbearing, *European Journal of Population* 32(3): 339–354.
- Aassve, A., Barbuscia, A., Mencarini, L., 2014a. Expected happiness from childbearing and its realization, *Carlo F. Dondena Centre for Research on Social Dynamics*, working paper 362.
- Aassve, A., Barbuscia, A., Mencarini, L., 2014b. When you think children make you happy, *Carlo Arlberto Notebooks*, working paper 366.
- Aassve, A., Billari, F., Pessin, L., 2012. Trust and fertility dynamics, *Carlo F. Dondena Centre for Research on Social Dynamics*, working paper 55.
- Aassve, A., Goisis, A., Sironi, M., 2012. Happiness and Childbearing Across Europe, *Social Indicators Research* 108: 65–86.
- Aassve, A., Mencarini, L., Sironi, M., 2015. Institutional Change, Happiness and Fertility, *European Sociological Review* 31(6): 749–765.
- Aassve, A., Mazzuco, S., Mencarini, L., 2005. Childbearing and well-being: comparative analysis of European welfare regimes, *Journal of European Social Policy* 15(4): 283–299.
- Anderson, T., Kohler, P., 2015. Low Fertility, Socioeconomic Development, and Gender Equity, *Population and Development Review* 41(3): 381–408.
- Andrikienė, L., Vaičiūnienė, R., 2016. Lyčių nelygybė Lietuvoje: analizė ir vertinimas remiantis Lyčių lygybės indeksu 2015 (EIGE), *Kultūra ir visuomenė. Socialinių tyrimų žurnalas* 7(1): 33–52.
- Arpino, B., Esping-Andersen, G., Pessin, L., 2015. How Do Changes in Gender Role Attitudes Towards Female Employment Influence Fertility? A Macro-Level Analysis, *European Sociological Review* 31(3): 370–382.

- Balbo, N., Arpino, B., 2016. The role of family orientations in shaping the effect of fertility on subjective well-being, *Demography* 53(4): 955–978.
- Balbo, N., Barban, N., 2014. Does fertility behaviour spread among friends?, *American Sociological Review* 79(3): 412–431.
- Balbo, N., Billari, F., Mills, M., 2013. Fertility in Advanced Societies: A Review of Research, *European Journal of Population* 29(1): 1–38.
- Baranowska, A., Matysiak, A., 2011. Does parenthood increase happiness? Evidence for Poland, *Vienna Yearbook of Population Research* 9: 307–325.
- Becker, G. S., 1960. An Economic Analysis of Fertility in Universities–National Bureau *Demographic and Economic Change in Developed Countries*. Princeton: National Bureau of Economic Research: 209–240.
- Becker, G. S., 1991. *A Treatise on the Family*. London: Harvard University Press.
- Billari, F., 2009. The happiness commonality: fertility decisions in low-fertility settings, in *How Generations and Gender Shape Demographic Change: Towards Policies Based Onbetter Knowledge*. UNECE, 7–31. New York, Geneva: United Nations.
- Billari, F., Kohler, P., 2009. Fertility and happiness in the XXI century: Institutions, preferences, and their interactions, *XXVI IUSSP International Population Conference* in Marrakech, Morocco.
- Bučaitė-Vilkė, J., Purvaneckienė, G., Vaitkevičius, R., Tereškinas, A., 2012. *Lyčių politika ir gimstamumo ateitis*. Kaunas: VDU.
- Cetre, S., Clark, A. R., Senik, C., 2016. Happy People Have Children: Choice and Self-Selection into Parenthood, *European Journal of Population* 32(3): 445–473.
- Cieslik, M., 2017. *The Happiness Riddle and the Quest for a Good Life*. Palgrave Macmillan.
- Clark, A. E., Diener, E., Georgellis, Y., Lucas, R. E., 2008. Lags and leads in life satisfaction: A test of the baseline hypothesis, *The Economic Journal* 118(529): 222–243.
- Demografinis metraštis 2015. 2016. Lietuvos statistikos departamentas. Vilnius.
- Demografinis metraštis 2016. 2017. Lietuvos statistikos departamentas. Vilnius.
- Esping-Andersen, G., 2009. *Incomplete Revolution: Adapting Welfare States to Womens New Roles*. Cambridge: Polity Press.
- Esping-Andersen, G; Billari, F. C., 2015. Re-teorising Family Demography, *Population and Development Review* 41(1): 1–31.
- European Union. 2015. *Strategic Engagement for Gender Equality 2016–2019*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Frejka, T., 2010. Cohort overlays of evolving childbearing patterns: How postponement and recuperation are reflected in period fertility trends, *MPIDR Working paper WP 2010–026* June 2010 (revised November 2010).
- Frejka, T., Sobotka, T., 2008. Fertility in Europe diverse, delayed and below replacement, *Demographic Research* 19(7): 15–46.
- Gataūlinas, A., 2013. Gerovės ir prokreacinės elgsenos vertinimas, *Gyventojų studijos*, 5. Vilnius: LSTC.
- Gender Equality Index. 2015. EU: European Institute for Gender Equality.
- Goldsheider, F., Bernhardt, E., Lappegard, T., 2015. The Gender Revolution: A Framework for Understanding Changing Family and Demographic Behavior, *Population and Development Review* 41(2): 207–239.
- Hakim, C., 2003. A New Approach to Explaining Fertility Patterns: Preference Theory, *Population and Development Review* 29(3): 349–374.
- Helliwell, J., Layard, R., Sachs, J., 2017. *World Happiness Report 2017*. New York: Sustainable Development Solutions Network.
- Hoffman, L. W., Hoffman, M. L., 1973. The value of children to parents in James. Fawcett (ed.), *Psychological perspective on population*. New York: Basic Books, p. 19–76.

- Hudde, A., 2016. Fertility is Low When There is No Societal Agreement on a Specific Gender Role Model, *University of Bamberg Demographic Discussion Papers* No.18.
- Inglehart, R., 1997. *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic and Political Change in 43 Societies*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Jasilionis, D., Stankūnienė, V., Maslauskaitė, A., Stumbrys, D., 2015. *Lietuvos demografinių procesų diferenciacija*. Vilnius: LSTC.
- Kirk, D., 1996. Demographic Transition Theory, *Population Studies* 50: 361–387.
- Kohler, P., 2012. Do Children Bring Happiness and Purpose in Life? in Eric Kaufmann, W. Bradford Wilcox (eds.) *Whither the Child: Causes and Consequences of Low Fertility*. Boulder & London: Paradigm Publisher, p. 7–45.
- Kohler, P., Mencarini, L., 2016. The Parenthood Happiness Puzzle: An Introduction to the Special Issue, *European Journal of Population* 32(2): 327–338.
- Kraniauskas, L., 2009. Vyriškas ir moteriškas šeimos pasaulis: struktūros poveikis ar tapatumo konstravimo strategija in Vlada Stankūnienė, Aušra Maslauskaitė (sud.), *Lietuvos šeima: tarp tradicijos ir naujos realybės*. Vilnius: STI, p. 167–219.
- Kravdal, Ø., 2013. Reflections on the Search for Fertility Effects on Happiness. *Working Paper 10/2013*. Department of Economics, University of Oslo.
- Liefbroer, A. C., Klobas, J. E., Philipov, D., Ajzen, I., 2015. Reproductive Decision-Making in a Macro-Micro Perspective: A Conceptual Framework in Dimiter Philipov, Aart C. Liefbroer, Jane E. Klobas (eds.) *Reproductive Decision-Making in a Macro-Micro Perspective*. Springer: 1–16.
- Leahy, M., Doughney, J., 2006. Women, Work and Preference Formation: A Critique of Catherine Hakim's Preference Theory, *Journal of Business Systems, Governance and Ethics* 1(1): 37–48.
- Lesthaeghe, R., 1995. The Second Demographic Transition in Western Countries: An Interpretation, in Karen O. Mason, An-Magritt Jensen (eds.) *Gender and Family Change in Industrialized Countries*. Oxford: Clarendon Press, p. 17–62.
- Lesthaeghe, R., 2010. The Unfolding Story of the Second Demographic Transition, *Population and Development Review* 36 (2): 211–251.
- Luppi, F., 2016. When is the Second One Coming? The Effect of Couples Subjective Well-Being Following the Onset of Parenthood, *European Journal of Population* 32(3): 421–444.
- Matysiak, A., Mencarini, L., Vignoli, D., 2016. Work-Family Conflict Moderates the Relationship Between Childbearing and Subjective Well-Being, *European Journal of Population* 32(3): 355–379.
- Margolis, R., Myrskylä, M., 2011. A Global Perspective on Happiness and Fertility, *Population and Development Review* 37(1): 29–56.
- Margolis, R., Myrskylä, M., 2015. Parental Well-being Surrounding First Birth as a Determinant of Future Parity Progression, *Demography* 52(4): 1147–1166.
- Margolis, R., Myrskylä, M., 2016. Children's Sex and the Happiness of Parents, *European Journal of Population* 32: 403–420.
- McDonald, P., 2000. Gender equality, social institutions and the future of fertility, *Journal of Population Research* 17: 1–16.
- McDonald, P., 2013. Societal foundations for exemplifying fertility. Gender equity, *Demographic Research* 28(34): 981–994.
- Mencarini, L., Sironi, M., 2012. Happiness, Housework and Gender Inequality in Europe, *European Sociological Review* 28(2): 203–219.
- Myrskylä, M., Margolis, R., 2014. Happiness: Before and After the Kids, *Demography* 51(5): 1843–1866.
- OECD. 2013. *OECD Guidelines on Measuring Subjective Well-being*. OECD Publishing.
- Parr, N., 2010. Satisfaction with life as an antecedent of fertility: Partner + Happiness = Children?, *Demographic Research* 22(21): 635–662.

- Reingardė, J., 2009. Šeimos ir darbo vaidmenų derinimas: konflikto perspektyva in Vlada Stankūnienė, Aušra Maslauskaitė (sud.), *Lietuvos šeima: tarp tradicijos ir naujos realybės*. Vilnius: STI, p. 220–256.
- Rizzi, E., Mikucka, M., 2015. The Happiness–Parenthood in a Context of Limited State Support: The Case of Switzerland, *FORS Working Papers*, paper 2015–3. Lausanne: FORS.
- Roeters, A., Mandemakers, J. J., Voorpose, M., 2016. Parenthood and Well–Being: The Moderating Role of Leisure and Paid Work, *European Journal of Population* 32: 381–401.
- Sleebos, J. E., 2003. Low fertility rates in the OECD countries: facts and policy responses, *OECD Social, Employment and Migration working paper* 15.
- Schleutker, E., 2013. Womens Career Strategy Choices and Fertility in Finland, *Finnish Yearbook of Population Research XLVIII*, p. 103–126.
- Sobotka, T., Beaujouan, È., 2014. Two Is Best? The Persistence of a Two–Child Family Ideal in Europe, *Population and Development Review* 40(3): 391–419.
- Stanca, L., 2012. Suffer the little children: Measuring the effects of parenthood on well–being worldwide, *Journal of Economic Behavior & Organization* 81(3): 742–750.
- Stanca, L., 2016. The geography of parenthood and well–being: do children make us happy, where and why? in Jeffrey Sachs, Leonardo Becchetti, Anthony Annett (eds.) *World Happiness report 2016 Special Rome Edition*. New York: Sustainable Development Solutions Network, p. 88–102.
- Stankūnienė, V., Maslauskaitė, A., Baublytė, M., 2016. Vienų motinų su vaikais šeimos Lietuvoje: demografinės ir socioekonominės charakteristikos, *Sociologija. Mintis ir veiksmai* 38(1): 64–85.
- Van de Kaa, D. J., 1987. Europes Second Demographic Transition, *Population Bulletin* 42(1): 3–55.
- Van de Kaa, D. J., 1996. Anchored Narratives: The Story and Findings of Half a Century of Research into the Determinants of Fertility, *Population Studies* 50: 389–432.
- Van de Kaa, D. J., 1997. Options and sequences: Europes demographic patterns, *Journal of the Australian Population Association* 14(1): 1–29.
- Vignoli, D., Pirani, E., Salvini, S., 2014. Family Constellations and Life Satisfaction in Europe, *Social Indicators Research* 117(3): 967–986.
- Žvinklienė, A., 2016. Lyčių lygybės politikos inovacijos Baltijos šalyse, *Filosofija. Sociologija* 27(4): 353–363.

LINKS BETWEEN FERTILITY, HAPPINESS AND GENDER ROLES

Dovilė Galdauskaitė

Summary

The aim of this article is to present new theoretical approaches of fertility that explain links between childbearing, happiness and gender roles, gender (in)equality and gender (in)equity in a discussable way and highlight the prospectiveness of those approaches. A decline in fertility and low fertility rates are the negative fertility changes over the last few decades that were interpreted using the theory of second demographic transition (SDT) since the 1990s. However, rising fertility, which is observed in some countries, can't be explained using SDT or rational choice theories of low fertility that are not complex enough. As a result of inconsistent fertility trends and the limitations of already developed theories, new theoretical perspectives are currently being developed. A theory suggested by Billari (2009), which links happiness and fertility, suggests the idea that there is positive relation between happiness and fertility, but it depends on micro- and macrolevel factors including the basic happiness level, personal knowledge and experience, objective well-being and various contextual conditions – political, social, institutional and cultural. This theoretical perspective considers changing gender role models as the most important contextual factors. Two separately

emerging theories of commonalities between happiness and fertility as well as the changing gender roles framework are interrelated. That is why it is useful to connect ideas on happiness and gender dimensions to a single fertility theory. The main idea of this theoretical perspective is the discrepancy between women's new gender role preferences and aspirations, when the family- and/or individual-oriented institutions do not suit the new emerging preferences, which, in turn, decreases happiness and fertility. This theoretical perspective complements SDT ideas suggested by R. Lesthaeghe, D. van de Kaa and P. McDonald's ideas about gender equality, gender equity and the changing fertility level. The changes of gender role models, happiness and fertility depend on a wider context – first, family and work reconciliation possibilities that are related to social and family policy; second, the level of gender equity in individual- and family-oriented institutions. The transition from the traditional gender role model to an egalitarian gender roles model depends on the adaptability level of the institutions. As this perspective suggests, the realization of procreative intentions is limited because of the inconsistency between gender role expectations and the structures of their fulfillment possibilities. These conditions create normative confusion, a family and work reconciliation conflict. The perspective that comprises three dimensions – happiness, fertility and gender roles – is considered to be among the highly promising theoretical perspectives for analyzing the changing fertility patterns and low fertility.

Keywords: fertility, happiness, childbearing, gender roles, gender equality, gender equity.